

М.В. Пустовіт, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Соціально-економічна оцінка трудоворесурсного потенціалу Кіровоградського регіону

Проведена соціально-економічна оцінка стану трудоворесурсного потенціалу Кіровоградського регіону, визначені чинники впливу на стан, формування та розвиток трудоворесурсного потенціалу. Запропоновані рекомендації стосовно напрямків збереження та розвитку трудоворесурсного потенціалу регіону.

трудооресурсний потенціал, кількісні та якісні характеристики трудового потенціалу, соціально-економічні чинники, освіта, збереження та розвиток трудового потенціалу

Особливе місце серед головних чинників розвитку інноваційної економіки посідає саме трудоворесурсний потенціал регіонів країни. Вагомий внесок в теоретичну та практичну розробку проблеми трудового потенціалу внесли такі відомі економісти минулого і сучасного, як О. Амоша, Є. Антосенков, С. Бандура, Д. Богиня, І. Бондар, В. Васильченко, С. Вовканич, Ф. Волков, В. Ворона, В. Врублевський, О. Грішнова, Л. Данилов, М. Долишній, Т. Заславська, С. Злупко, Д. Карпукін, Р. Колосова, В. Костаків, В. Куликов, О. Котляр, О. Левченко, Е. Лібанова, В. Мандибура, Є. Маневич, І. Маслова, А. Мілюков, О. Новикова, В. Онікієнко, Н. Павловська, А. Панкратів, С. Пирожков, Г. Пруденський, М. Семикіна, М. Сонін, А. Чухно, Л. Шаульська, Р. Яковлев та інші.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку регіонів України і Кіровоградської області зокрема спостерігається глибока невідповідність між потребами у прискореному економічному зростанні та можливостями його досягнення з огляду на погіршення кількісно-якісних характеристик трудоворесурсного потенціалу. За таких умов виникає об'єктивна потреба в соціально-економічній оцінці стану трудового потенціалу, як в кожному окремому регіоні, так і в країні в цілому, визначенні напрямків збереження і розвитку трудоворесурсного потенціалу.

Метою статті є соціально-економічний аналіз трудоворесурсного потенціалу Кіровоградського регіону, визначення чинників впливу на стан, формування та розвиток трудового потенціалу, визначення напрямків збереження і розвитку трудоворесурсного потенціалу Кіровоградського регіону, запропонувати рекомендації стосовно трудоворесурсного забезпечення регіону.

У кількісному вимірі трудоворесурсний потенціал Кіровоградської області являє собою економічно активне населення, тобто всіх тих, хто працює або активно шукає роботу, включаючи осіб працездатного віку і старше працездатного віку.

За даними таблиці 1., видно, що трудовий потенціал Кіровоградської області зменшується. За даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності середньомісячна чисельність економічно активного населення віком 15–70 років у 2009р. порівняно з 2008р. зменшилась на 3,8% і становила 480,3 тис. осіб, з яких 90,1% були зайняті економічною діяльністю, а решта відповідно до методології Міжнародної організації праці (МОП) класифікувалися як безробітні. Чисельність економічно активного населення працездатного віку у 2009р. порівняно з 2008р. знизилась на 5% та становила 435,9 тис. осіб або 90,8% зазначеної категорії населення віком 15–70 років. Рівень економічної активності населення віком 15–70

років знизився з 63,6% у 2008р. до 62,4% у 2009р., а населення працездатного віку – з 74,5% до 71,8% відповідно. Зниження рівня економічної активності спостерігалось як у міських поселеннях, так і у сільській місцевості [1, С.16-17]. Одночасно з кількісним зменшенням трудового потенціалу можна прослідкувати, що в його складі зростає частка осіб старше працездатного віку, тобто тих, хто старше 70 років і вимушений працювати заради більшої соціальної захищеності. Кількісні та структурні зміни економічно активного населення зумовлені як демографічними, так і соціально-економічними наслідками ринкових перетворень в економіці країни загалом і регіону зокрема.

Таблиця 1 – Населення Кіровоградської області за показниками економічної активності (тис. осіб)

Показники	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 р. у % до 2000 р.	2009р.у % до 2008р	I півріччя 2010р
Економічно активне населення	511,1	504,4	499,3	501,5	500,2	503,2	499,2	480,3	93,9	96,2	480,5
працездатного віку	493,3	471,6	467,7	460,0	460,1	461,3	458,7	435,9	88,4	95,0	436,0
старше працездатного віку	17,8	32,8	31,6	41,5	40,1	41,9	40,5	44,4	249,4	109,6	×
Зайняте населення	435,2	454,9	444,5	457,5	458,9	462,4	459,1	432,7	99,4	94,2	433,9
працездатного віку	419,0	422,1	413,7	416,0	418,8	420,5	418,6	388,3	92,7	92,8	389,4
старше працездатного віку	16,2	32,8	30,8	41,5	40,1	41,9	40,5	44,4	274,0	109,6	×
Безробітне населення	75,9	49,5	54,8	44,0	41,3	40,8	40,1	47,6	62,7	118,7	46,6
працездатного віку	74,3	49,5	54,0	44,0	41,3	40,8	40,1	47,6	62,7	118,7	46,6
старше працездатного віку	1,6	-	0,8	-	-	-	-	-	-	-	×
Економічно неактивне населення	319,8	311,8	314,1	308,4	303,7	292,7	285,6	290,0	90,7	101,5	×
працездатного віку	156,2	171,0	172,0	173,4	168,6	161,1	156,8	171,4	91,1	91,4	×
старше працездатного віку	163,6	140,8	142,1	135,0	135,1	131,6	128,8	118,6	137,9	108,6	×

Примітка: за даними Статистичного щорічника Кіровоградської області за 2009 р. – С.336.; Статистичного збірника “Економічна активність населення Кіровоградської області у 2009 році”- С.14, 15, 26.

Чисельність зайнятого населення віком 15–70 років у 2009р. порівняно з 2008р. зменшилась на 26,4 тис. осіб або на 5,8% та становила 432,7 тис. осіб, з яких особи працездатного віку склали 388,3 тис. або 89,7%. Рівень зайнятості населення віком 15–70 років знизився за означений період в цілому по області з 58,5% до 56,2%, населення працездатного віку – з 68,0% до 63,9% [1, С.17].

Структуру та динаміку економічної активності населення Кіровоградської області наведено в діаграмі.

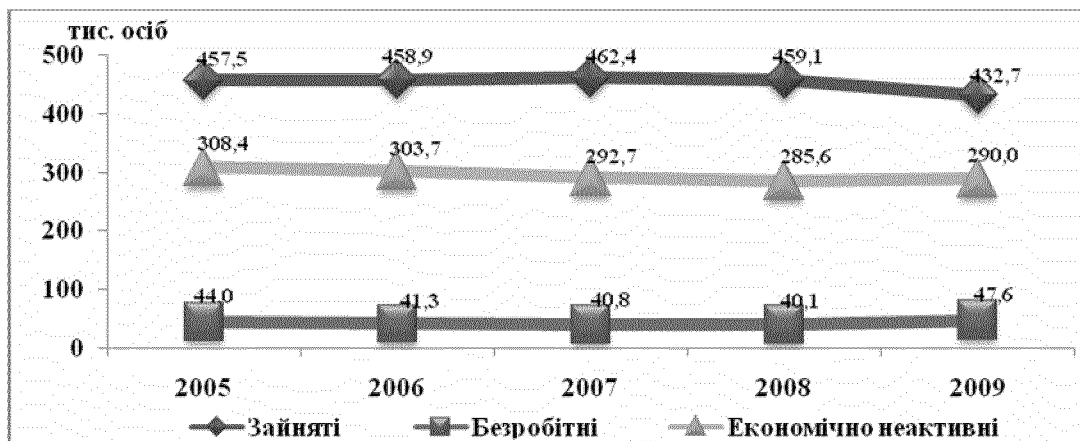

Рисунок 1 – Економічна активність населення віком 15–70 років у 2005–2009 роках

Серед зайнятого населення віком 15-70 років кожний третій працівник був зайнятий у сільському господарстві, мисливстві, лісовому та рибному господарстві, п'ятий - на підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, сьомий – у промисловості. Збільшення кількості зайнятих упродовж 2009р. відбулося в сфері операцій з нерухомістю (на 14%), діяльності транспорту та зв'язку (на 5,4%), у підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (на 2,7%). Водночас зменшення обсягів зайнятості було зафіксоване в діяльності колективних, громадських, особистих послуг (на 22,6%), сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві (на 15,7%), промисловості (на 7,6%) [1, С.18].

Кількість безробітних (за методологією МОП) у віці 15–70 років у 2009р. порівняно з 2008р. збільшилася на 18,7% та склала 47,6 тис. осіб. Серед безробітних 62% – мешканці міської місцевості (29,5 тис. осіб), решту – сільські жителі (18,1 тис. осіб). Слід зазначити, що всі безробітні перебували у працездатному віці. Серед населення працездатного віку рівень безробіття (за методологією МОП) зріс з 8,7% у 2008р. до 10,9% у 2009р. [1, С.18-19].

Серед населення у віці 15–70 років майже третину (290 тис. осіб) складала категорія економічно неактивного населення, з них кожний другий був пенсіонером за віком, по інвалідності та на пільгових умовах, п'ятий – учнем або студентом, сьомий – зайнятий у домогосподарстві. Порівняно з показником за 2008р. ця категорія осіб працездатного віку скоротилася на 5,2% та у 2009р. склала 10,1 тис. осіб. Якщо розглянути дані I півріччя 2010 року в порівнянні з 2009 р., то характерна така динаміка: збільшення чисельності зайнятого населення, зменшення чисельності безробітних, зниження рівня безробіття населення у віці 15–70 років (за мето-дологією МОП) з 10,4% до 9,7% та зниження рівня зареєстрованого безробіття з 5,6% до 3,6% економічно активного населення працездатного віку [1, С.13].

Аналіз даних статистики дає змогу констатувати, що в Кіровоградській області стрімко зменшується кількість найманих працівників підприємств, установ, організацій. Йдеться про тих працівників, які уклали письмові трудові угоди (трудоий договір) на постійній або тимчасовій основі. За даними Статистичного щорічника Кіровоградської області, середньорічна кількість найманих працівників, починаючи з 2000 р. до 2009 р. (включно), скоротилася відповідно з 356,1 тис. до 253,4 тис. [2, С.338]. На нашу думку, такі тенденції теж віддзеркалюють загальне кількісне зменшення трудового потенціалу області, задіяного в офіційному секторі економіки.

У розподілі найманих працівників за видами економічної діяльності у 2009 році значну роль відіграють структурні зрушення в економіці Кіровоградського регіону.

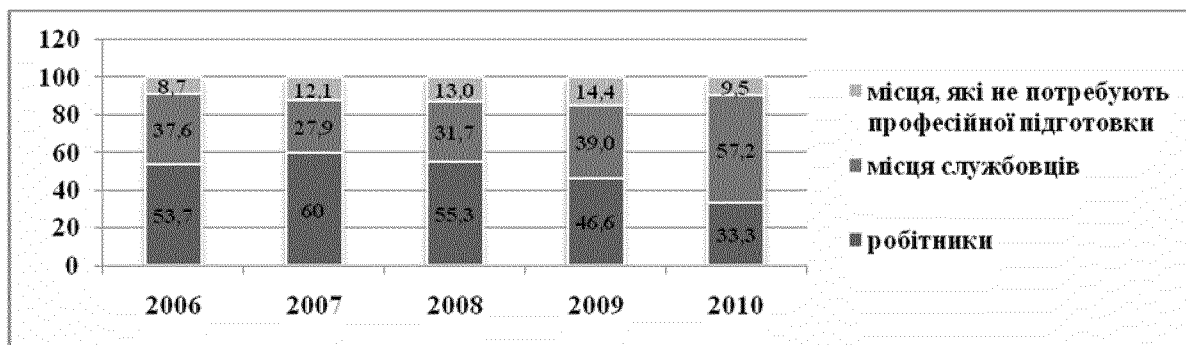

Примітка: діаграма побудована за даними Статистичного збірника «Економічна активність населення Кіровоградської області у 2009 р.» – С.40

Рисунок 2 – Розподіл найманих працівників Кіровоградської області за видами економічної діяльності у 2009 році(%)

На рис. 2 можна чітко побачити, що найбільший відсоток найманих працівників припадає на промисловість - 51,6%, 36,5% - наймані працівники у сфері освіти, 32,2% - у сільському господарстві, 30,0% - у охороні здоров'я тощо.

Аналізуючи стан трудового потенціалу Кіровоградського регіону, потрібно також розглянути динаміку попиту на робочу силу.

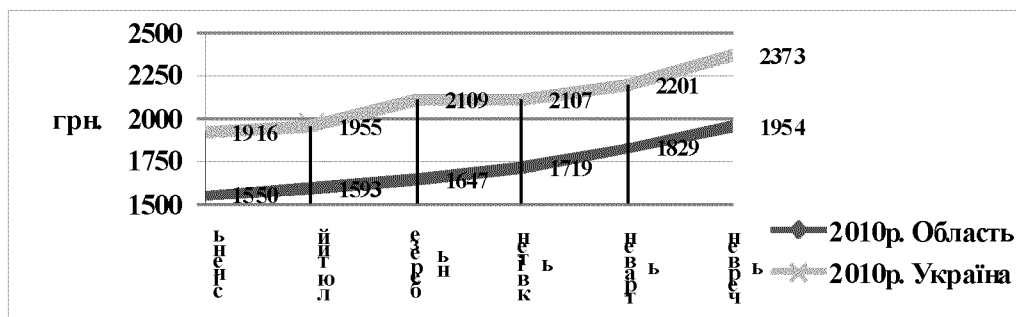
Примітка: діаграма побудована за даними Статистичного збірника «Праця Кіровоградської області у 2009 р.» – С.59

Рисунок 3 – Динаміка попиту на робочу силу у Кіровоградській області за категоріями робочих місць (на 1 січня, відсотків до загальної кількості вільних робочих місць, вакансій)

Перш за все слід відмітити, що на ринку праці Кіровоградської області у 2010 році склалися суттєві диспропорції між попитом і пропозицією робочої сили. Кількість громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, які перебували на обліку в державній службі зайнятості становило 18248 осіб, в той час, як потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць склала відповідно 588 осіб. Починаючи з 2008 року, навантаження на одне вільне робоче місце зросло в 5 разів, і в 2010 році становило - 31 особу [4, С.57]. Аналіз динаміки попиту на робочу силу (Рис.3) свідчить, що останніми роками проявляється незначна тенденція до збільшення попиту на місця, які не потребують професійної підготовки, це свідчить про низьку затребуваність трудового потенціалу осіб, які мають вищу освіту, але в 2010 році намітилось поступове зменшення цієї тенденції. Також прослідковується динаміка збільшення попиту на посади службовців, в той час як скорочується попит на робочі місця.

Суттєвою складовою розвитку трудового потенціалу, підвищення його конкурентоспроможності, мотивації до трудової діяльності є рівень заробітної плати. Суттєвою завадою в ефективному використанні трудового потенціалу населення є значне відставання Кіровоградського регіону від більшості інших регіонів України за рівнем заробітної плати. Середня заробітна палата в Кіровоградській області у I півріччі 2010 року складала (1647 грн.) 78% у порівнянні із середньоукраїнським

показником (2109 грн.). Зауважимо, що бідність працюючих притаманна усім регіональним ринкам праці України, проте Кіровоградська область за рівнем середньомісячної заробітної плати наближається до регіонів-аутсайдерів - Чернігівської (1579), Чернівецької (1631), Черкаської (1686), Вінницької (1594), Волинської (1532), Тернопільської (1505), Житомирської (1606) [5]. Номінальна середньомісячна заробітна плата штатного працівника за січень–червень 2010р. становила 1713 грн., що в 2,2 раза вище прожиткового мінімуму для працездатної особи (884 грн.). Співвідношення середньомісячної заробітної плати штатного працівника Кіровоградської області до середнього рівня по Україні у I півріччі 2010 року становило 81,3% (Рис.4). Така ситуація викликана тим, що переважна більшість роботодавців в умовах обмежених можливостей залучення інвестицій орієнтується на використання дешевої робочої сили, таким чином обмежуючи витрати на соціальні цілі, безпеку праці тощо. Зауважимо, що в умовах відсутності трудового вибору на ринку праці ситуація з низькою оплатою праці в регіоні підштовхує до від'їзду багатьох кваліфікованих робітників та фахівців за межі області. Отже, в результаті, Кіровоградська область має високі показники скорочення населення за рахунок прискорених міграційних процесів.

Примітка: : діаграма побудована за даними статистичного збірника «Економічна активність населення Кіровоградської області у I півріччі 2010 року»

Рисунок 4 - Динаміка середньої заробітної плати у Кіровоградській області та Україні у I півріччі 2010 р.

Важливою передумовою розвитку трудового потенціалу регіону є стан освітньої системи. Скорочення динаміки кількості школярів в області пояснюється наслідками впливу демографічних та соціально-економічних чинників, що в свою чергу призвело до скорочення народжуваності дітей (у 2005/06 роках – 125 тис. учнів, тоді як у 2009/10 – 101 тис.) [3, С.446]. Зменшення кількості учнів у професійно-технічних закладах області (2005 р. – 7,9 тис., а в 2009 році – 5.6 тис.) [3, С. 452] має також свою причину, це пояснюється тим, що відбулося стрімке скорочення кількості таких закладів за роки ринкових перетворень, погіршенням їхнього фінансування, а звідси й розвитку, зниженням престижності статусу професій у зв'язку з низькою оплатою праці та поганими умовами праці. Розглянемо ситуацію, яка склалася у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації. Ситуація виглядає більш стабільно (2005/06 – 20,8 тис. студентів, 2008/09 – 22 тис. студентів, 2009/10 – 20,8 тис. студентів) [3, С.456].

Паралельно з питанням дефіциту якісної робочої сили на регіональному та вітчизняному ринках праці залишається гострою проблема пошуку роботи за фахом після закінчення навчальних закладів.

Примітка: діаграма побудована за даними Статистичного щорічника України за 2009 рік. – С.570

Рисунок 5 - Динаміка кількості студентів у вищих навчальних закладах освіти Кіровоградської області III-IV рівнів акредитації (2005-2010 рр.)

Проведений аналіз соціально-економічного стану трудоворесурсного потенціалу Кіровоградського регіону засвідчує значні кількісні та якісні втрати трудового потенціалу, внаслідок чого він не використовується повністю, ефективно та раціонально, частина його залишається в резервному, прихованому стані, не працюючи повною мірою на інтереси економіки регіону. На основі проведених досліджень видно, що формування, розвиток і використання трудового потенціалу Кіровоградської області відбувається у несприятливих соціально-економічних умовах. Спостерігається гостре протиріччя між реальними потребами економіки регіону в кадрах певної кваліфікації і пропозицією освітніх послуг. Все це вимагає розробки на державному та регіональному рівнях комплексної політики заходів, спрямованих на збереження та розвиток трудового потенціалу на основі формування ефективної комплексної демографічної, економічної, соціальної, екологічної політики. Слід проводити масштабну цілеспрямовану роботу по підвищенню професійної мобільності трудоворесурсного потенціалу, перепідготовці, впровадженню системи безперервної освіти для осіб середніх та старших груп у складі населення працездатного віку. У сфері підготовці спеціалістів, пріоритетними заходами повинні бути:

- розвиток системи професійної підготовки та перепідготовки, підвищення кваліфікації та післядипломного навчання спеціалістів на виробництві;
- сприяння зацікавленості та участі самих роботодавців у підготовці та підвищенні кваліфікації персоналу, а також співпраці з навчальними закладами;
- підвищення вимог до професійної підготовки фахівців, забезпечення її фінансування;

У сфері зайнятості і ринку праці:

- забезпечення формування прогресивної структури зайнятості, ліквідація прихованого безробіття, подолання «тіньової» зайнятості в регіоні;
- створення нових та модернізація старих робочих місць у галузях економіки, розвиток середнього і малого підприємництва, самозайнятості, спрямування інвестиційних процесів на розв'язання проблем зайнятості;
- забезпечення ефективної політики активізації та стимулювання зайнятості населення через професійне навчання, працевлаштування, сприяння підприємницькій діяльності;
- підвищення трудової активності працездатного населення, забезпечення ефективного використання трудового потенціалу.

Особлива увага має приділятися підвищенню загального та професійно-освітнього рівня, розвитку системи освіти, приведенню ринку освітніх послуг у більш повну відповідність до потреб ринку праці. Отже, освітня політика повинна передбачати:

- формування у населення цінностей праці, забезпечення високого рівня культури, поваги до життя, праці, здоров'я, приватної власності людини;
- орієнтація на розвиток людського та трудового потенціалу, індивідуалізація процесу навчання, гнучке використання єдиних навчальних програм;

- закладення в школі базових навичок до праці, безперервного навчання та саморозвитку;
- поширення можливостей освітньої свободи будь-якої людини;
- створення сучасної моделі фінансування освіти шляхом формування багатоканальної системи надходження коштів, стимулювання інвестицій у людський капітал;
- забезпечення доступності платних освітніх послуг;
- впровадження та розширення сфери використання сучасних інформаційних технологій, у тому числі дистанційного навчання.

Все це потребує значних інвестицій у сферу праці. Одним із основних напрямків політики розвитку трудового потенціалу повинна стати політика доходів, заробітної плати і рівня життя населення, метою якої є підвищення мотиваційних стимулів до праці, економічної активності і можливостей самозабезпечення всіх верств населення. Важливого значення має становлення і утвердження інноваційної моделі розвитку:

- збереження та примноження наукового та науково-технічного потенціалу;
- побудова ефективної системи взаємодії науки, освіти, виробництва та фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- сприяння реалізації перспективних напрямків розвитку науки і техніки, державних наукових і науково-технічних програм;
- формування інфраструктури підтримки підприємництва в науково-технічній сфері;
- формування ефективного механізму мотивації до інноваційної діяльності, використання інтелектуального потенціалу, винахідництва, раціоналізаторства.

Отже, пріоритетні напрямки державної політики щодо стану трудового потенціалу повинні бути спрямовані на створення правових, економічних, соціальних і організаційних засад його збереження, відтворення та розвитку.

Список літератури

1. Статистичний збірник “Економічна активність населення Кіровоградської області у 2009 році”/ Державний комітет статистики України; За ред. Л.Б. Дівель. – К.: «Поліграф-Сервіс», 2010.-105 с.
2. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік / Державний комітет статистики України; За ред. Л.Б. Дівель. – К.: «Поліграф-Сервіс», 2010.
3. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Державний комітет статистики України; За ред. О. Г. Осауленко – К. : Українська енциклопедія, 2010. - 570 с.
4. Статистичний збірник «Праця Кіровоградської області у 2009 році» / Державний комітет статистики України; За ред. Л.Б. Дівель. – К.: «Поліграф-Сервіс», 2010.- 354 с.
5. [Biz.liga.net](http://biz.liga.net)

М. Пустовіт

Социально-экономическая оценка состояния трудоресурсного потенциала Кировоградского региона

Проведена социально-экономическая оценка состояния трудоресурсного потенциала Кировоградского региона, определены факторы влияния на состояние, формирование и развитие трудового потенциала. Предложены рекомендации относительно направлений сохранения и развития трудоресурсного потенциала региона.

М. Pustovit

Socio-economic estimation of the state of labour-resource potential of the Kirovograd region

The Socio-economic estimation of the state of labour-resource potential of the Kirovograd region is conducted, factors of influence on the state, forming and development of labour potential were determined. The recommendations in directions of maintainance and development of labour-resource potential of region were offered.